

Examining Socio-Cultural Dimensions of Ecotourism and Sustainable Economic Development: Insights from the Border Regions of Ardabil Province

Mir Hamid Seyed Mousavi¹, Javad Madani^{2*}, Vali Nemati³

1. MSc of Tourism, Department of Public Administration and Tourism, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

2. Assistant Professor of Department of Public Administration and Tourism, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

3. Assistant Professor of Department of Public Administration and Tourism, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Received Date: 11 May 2025

Accepted Date: 16 September 2025

Abstract

Background and Aim: Ecotourism, as a sustainable approach to utilizing natural resources, plays a significant role in improving the livelihoods and economic resilience of local communities. In border regions, this approach can, in addition to creating employment opportunities, enhance cultural identity and social interactions. This study examined the impact of cultural–social dimensions of ecotourism on the sustainable economic development of border residents in Ardabil Province, Iran. The novelty of this research lies in its localized focus on border areas and in analyzing the effects of cultural–social dimensions on sustainable economic indicators, an issue that has received limited attention in previous studies.

Methodology: This applied research employed a descriptive–analytical method. The statistical population consisted of residents of the border areas of Ardabil Province, with a sample size of 384 individuals determined using Cochran’s formula and selected through stratified random sampling. Data were collected via a structured questionnaire and analyzed using SPSS through descriptive statistics, Spearman’s correlation, and multiple regression analysis.

Results and Findings: The results indicated that all cultural–social components had a positive and significant relationship with sustainable economic development at the bivariate level. However, in the multivariate model, environmental education and awareness and institutional trust had the strongest positive effects, whereas cultural attitudes and social capital showed significant negative effects. Local participation also had a positive and significant, but weaker, effect compared to the correlations. The findings highlight the importance of investing in environmental education, strengthening institutional trust, and enhancing local participation to promote sustainable economic development. Moreover, the need to reform cultural approaches and improve social capital to align with sustainability goals was emphasized. Overall, the results can serve as a strategic basis for developing ecotourism-oriented policies in the country’s border regions.

Keywords: Ecotourism, Sustainable Economic Development, Socio-Cultural Dimensions, Sustainability, Border Regions, Ardabil Province.

* Corresponding Author Email: J.madani@uma.ac.ir

Cite this article: Seyed Mousavi, M. H. , Madani, J. and Nemati, V. (2026). Examining Socio-Cultural Dimensions of Ecotourism and Sustainable Economic Development: Insights from the Border Regions of Ardabil Province. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(4), 367-386.

شاپا: ۰۷۶۴-۲۷۸۳

دوره ۶، شماره ۴، شماره پیاپی ۲۲، زمستان ۱۴۰۴

Journal Homepage <https://www.srds.ir/>
https://www.srds.ir/article_230049.html?lang=fa

بررسی ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی: رهیافتهایی از نواحی مرزی استان اردبیل

میرحمید سیدموسوی^۱، جواد معدنی^۲، ولی نعمتی^۳

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد گردشگری، گروه مدیریت دولتی و گردشگری دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
۲. استادیار، گروه مدیریت دولتی و گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
۳. استادیار، گروه مدیریت دولتی و گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: اکوتوریسم به عنوان رویکردی پایدار در بهره‌برداری از منابع طبیعی، نقش مهمی در بهبود معیشت و تاب‌آوری اقتصادی جوامع محلی دارد. در مناطق مرزی، این رویکرد می‌تواند علاوه بر ایجاد فرصت‌های شغلی، به تقویت هویت فرهنگی و تعاملات اجتماعی نیز کمک کند. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنیسانان استان اردبیل انجام شد. نوآوری پژوهش حاضر در تمرکز بومی بر نواحی مرزی و تحلیل اثرات ابعاد فرهنگی-اجتماعی بر شاخص‌های اقتصادی پایدار است؛ موضوعی که در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

روش‌شناسی: مطالعه حاضر از نوع کاربردی و با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفت. جامعه آماری شامل ساکنان مناطق مرزی استان اردبیل بود که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین و با نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه جمع‌آوری و با نرم‌افزار SPSS، از طریق تحلیل‌های آمار توصیفی، همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چندگانه، بررسی شدند.

نتایج و یافته‌ها: نتایج نشان داد همه مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی در سطح همبستگی ساده رابطه مثبت و معناداری با توسعه پایدار اقتصادی دارند. با این حال، در مدل چندمتغیره، آموزش و آگاهی زیست‌محیطی و اعتماد نهادی قوی‌ترین اثر مثبت را داشتند، در حالی که نگرش فرهنگی و سرمایه اجتماعی اثر منفی و معنادار نشان دادند. مشارکت محلی نیز اثر مثبت و معنادار، اما با شدت کمتر نسبت به همبستگی ساده داشت. یافته‌ها اهمیت سرمایه‌گذاری در آموزش زیست‌محیطی، تقویت اعتماد نهادی و ارتقای مشارکت محلی را برای توسعه اقتصادی پایدار برجسته می‌سازد. همچنین، ضرورت اصلاح رویکردهای فرهنگی و بهبود سرمایه اجتماعی برای همسویی با اهداف توسعه پایدار مورد تأکید قرار گرفت. در مجموع، نتایج این پژوهش می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های راهبردی برای طراحی سیاست‌های اکوتوریسم‌محور در مناطق مرزی کشور قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: اکوتوریسم، توسعه پایدار اقتصادی، ابعاد فرهنگی-اجتماعی، پایداری، مناطق مرزی، استان اردبیل.

* نویسنده مسئول: J.madani@uma.ac.ir

ارجاع به این مقاله: سیدموسوی، میرحمید، معدنی، جواد و نعمتی، ولی. (۱۴۰۴). بررسی ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی: رهیافتهایی از نواحی مرزی استان اردبیل. فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۶(۴)، ۳۶۷-۳۸۶.

مقدمه و بیان مسأله

در دهه‌های اخیر، اکوتوریسم به‌عنوان یکی از رویکردهای نوین توسعه در مناطق مرزی مطرح شده است که ضمن بهره‌برداری مسئولانه از منابع طبیعی، با ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، تقویت معیشت محلی و ارتقاء تاب‌آوری اقتصادی، نقش مؤثری در کاهش نابرابری‌های فضایی ایفا می‌کند (Samal & Dash, 2023). این نوع گردشگری، با تأکید بر حفاظت از محیط زیست و بهره‌گیری مسئولانه از منابع طبیعی، نه تنها به‌عنوان یک راهبرد اقتصادی، بلکه به‌عنوان راهکاری برای ارتقای کیفیت زندگی جوامع محلی شناخته می‌شود (Situmorang & Mirzanti, 2012). در مناطق مرزی نظیر استان اردبیل که با چالش‌هایی چون ضعف زیرساخت، مهاجرت جوانان و فقر نسبی مواجه‌اند، اکوتوریسم می‌تواند به‌عنوان اهرمی کلیدی برای توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی ساکنان محلی عمل کند. با این حال، اکوتوریسم تنها یک فرآیند اقتصادی صرف نیست، بلکه درون‌مایه‌ای چندبعدی دارد که ابعاد فرهنگی، اجتماعی، نهادی و زیست‌محیطی آن به‌طور مستقیم بر موفقیت یا شکست این نوع از گردشگری تأثیر می‌گذارد (Austin et al., 2006).

توسعه پایدار اکوتوریسم نیازمند توجه به ابعاد فراتری از جمله اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نهادی است، به‌طوری‌که بعد انسانی (اجتماعی-فرهنگی) و حکمرانی در ارتباط مستقیم با ابعاد زیست‌محیطی عمل می‌کنند (کریمی‌فر و همکاران، ۱۴۰۲). حوزه‌های تخصصی شهری نیز نشان می‌دهد که اکوتوریسم شهری توانمندساز، با ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، ادراکی و زیست‌محیطی همراه است و به‌تدریج توان مشارکت‌پذیری، توسعه اجتماعی و اثربخشی اجتماعی را گسترش می‌دهد (صبورجنتی و قلندریان، ۱۴۰۱). همچنین، بررسی پیامدهای اکوتوریسم تأکید می‌کند که در صورت پیاده‌سازی صحیح اصول مربوط، این نوع گردشگری می‌تواند منجر به کسب درآمد، اشتغال‌زایی، ارتقاء رفاه، حفظ و احیای فرهنگ‌های در حال فراموشی، و حفاظت از گونه‌های گیاهی-جانوری شود (قلی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹).

در واقع، توسعه پایدار اکوتوریسم در گرو درک صحیح از بسترهای اجتماعی و فرهنگی منطقه است؛ چرا که ذی‌نفعان در این فرآیند، تنها بازیگران اقتصادی نیستند، بلکه حاملان ارزش‌ها و فرهنگ‌هایی‌اند که پایداری اجتماعی را رقم می‌زنند (Atanga, 2019). از منظر فرهنگی-اجتماعی، اکوتوریسم نه تنها موجب احیای ارزش‌های بومی و صنایع‌دستی می‌شود، بلکه در کاهش مهاجرت، حفظ هویت قومی و تقویت سرمایه اجتماعی نیز مؤثر است (Samal & Dash, 2023). در چنین بستری، مشارکت فعال جوامع محلی، نگرش‌های فرهنگی سازگار با حفاظت محیطی، آموزش‌های زیست‌محیطی، ارتقاء سطح اعتماد نهادی و تقویت سرمایه اجتماعی، از جمله پیش‌شرط‌های کلیدی برای نهادینه‌سازی اکوتوریسم در مقیاس محلی به‌شمار می‌روند (Freeman, 2010).

مشارکت فعال جوامع بومی در حفاظت از طبیعت از طریق انتقال دانش بین‌نسلی، به تقویت رابطه مردم با محیط‌زیست و افزایش ظرفیت حفاظتی مناطق طبیعی کمک می‌کند (Watson & Mathew, 2021). ارائه آموزش‌های محیط‌زیستی و مهارتی به ساکنان مناطق مرزی، می‌تواند حس تعلق، مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی را در میان آنان تقویت کند (Mariani et al., 2016). همچنین، مشارکت مستقیم ساکنان محلی در فعالیت‌های حفاظتی نظیر پاک‌سازی سواحل، حفاظت از جنگل‌ها و مدیریت پسماند، سبب تقویت حس مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی و تداوم‌پذیری اکوتوریسم در مناطق حساس شده است (Irmawati & Hasnawati, 2024). در کنار آن، ارزش‌های فرهنگی و سبک زندگی سنتی جوامع محلی نه تنها به‌عنوان جاذبه‌های گردشگری، بلکه به‌عنوان عوامل کلیدی در شکل‌گیری مدل‌های مشارکتی مدیریت اکوتوریسم ایفای نقش می‌کنند. از سوی دیگر، اکوتوریسم با ایجاد فرصت‌های اقتصادی مبتنی بر منابع محلی و تقویت احساس تعلق به سرزمین، تاب‌آوری جوامع مرزی را در برابر بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی ارتقاء می‌دهد (همان).

با وجود اهمیت فزاینده اکوتوریسم در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای، تحلیل محتوای نظام‌مند پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مشارکت واقعی جوامع محلی در اکوتوریسم هنوز در حد شعار باقی مانده است (Hasana et al., 2022). بین شعارهای مربوط به توانمندسازی جوامع محلی و میزان واقعی قدرت و منفعتی که به ساکنان بومی در پروژه‌های اکوتوریسم منتقل می‌شود، شکاف قابل توجهی وجود دارد (Wondirad, 2019). بیشتر مطالعات پیشین یا بر ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی تمرکز داشته‌اند یا در تحلیل‌های خود از پیچیدگی‌های فرهنگی-اجتماعی و زمینه‌های نهادی محلی غفلت کرده‌اند. این در حالی

است که توسعه پایدار اکوتوریسم زمانی محقق می‌شود که طراحی و اجرای پروژه‌ها بر پایه مشارکت معنادار، اعتماد نهادی، انسجام فرهنگی و آموزش هدفمند بنا شود (Eshun & Tichaawa, 2019).

در سطح بومی نیز، پژوهشی منسجم که با رویکردی بین‌رشته‌ای به تحلیل تأثیر ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر تاب‌آوری اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل بپردازد، تاکنون صورت نگرفته است. این در حالی است که استان اردبیل به واسطه موقعیت جغرافیایی، تنوع اکولوژیکی و ظرفیت‌های فرهنگی غنی، مستعد تبدیل شدن به یکی از کانون‌های اکوتوریسم پایدار در کشور است. اما فقدان چارچوبی تحلیلی که به شناسایی عوامل تسهیل‌گر و بازدارنده در این زمینه بپردازد، شکاف مهمی در ادبیات توسعه اکوتوریسم در ایران و دیگر کشورهای در حال توسعه به‌شمار می‌رود.

مسئله اصلی این پژوهش تحقق توسعه پایدار اقتصادی در میان مرزنشینان استان اردبیل است که تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی-اجتماعی قرار دارد. این عوامل به‌عنوان مسائل فرعی و مؤلفه‌های مستقل شامل مشارکت محلی، نگرش فرهنگی به گردشگری، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی شناسایی شده‌اند. هر یک از این مؤلفه‌ها به‌عنوان علل مؤثر بر توسعه اقتصادی پایدار عمل می‌کنند و از طریق ارتقای مشارکت، تقویت اعتماد، افزایش مهارت‌ها و آگاهی زیست‌محیطی و تغییر نگرش‌ها، توانمندسازی اقتصادی، پذیرش گردشگری و پایداری اجتماعی-فرهنگی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. پیامدهای توجه به این مؤلفه‌ها شامل توانمندسازی اقتصادی، ارتقای تاب‌آوری اجتماعی-فرهنگی و افزایش پذیرش گردشگری پایدار است، در حالی که غفلت از آنها می‌تواند منجر به کاهش فرصت‌های اقتصادی، ضعف تاب‌آوری اجتماعی و فرهنگی و افزایش نابرابری‌ها شود.

شکل (۱): درخت مسئله پژوهش: بررسی پیامدهای ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل

درخت مسئله پژوهش (شکل ۱) به صورت سلسله‌مراتبی قابل تصور است؛ ریشه‌ها نمایانگر علل فرهنگی-اجتماعی، تنه نشان‌دهنده مسئله اصلی توسعه پایدار اقتصادی و شاخه‌ها پیامدهای حاصل از تحقق این توسعه هستند. این چارچوب تحلیلی، دیدی منسجم از رابطه میان علل، مسئله و پیامدها ارائه می‌دهد. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی تأثیر ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل است. این مطالعه با تمرکز بر متغیرهای کلیدی نظیر مشارکت محلی، نگرش فرهنگی، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی، در پی آن است تا الزامات اجتماعی و نهادی لازم برای تحقق اکوتوریسم پایدار در مناطق مرزی را تبیین

نماید. یافته‌های این پژوهش می‌توانند نه تنها به غنای نظری ادبیات اکوتوریسم در بافت‌های مرزی کمک کنند، بلکه مبنایی علمی برای تصمیم‌گیری‌های منطقه‌ای و ملی در راستای توسعه‌ای پایدارتر و فراگیرتر فراهم آورند.

مبانی نظری

مقدمه‌ای بر اکوتوریسم و توسعه پایدار اقتصادی

اکوتوریسم، به‌عنوان شکلی از گردشگری پایدار، در نقطه تلاقی حفاظت از محیط‌زیست، بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی و ارتقای معیشت جوامع محلی قرار دارد. این نوع گردشگری، به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و مرزی، می‌تواند ابزاری کارآمد برای کاهش فقر، ایجاد فرصت‌های شغلی و تقویت سرمایه اجتماعی باشد. اکوتوریسم، برخلاف گردشگری انبوه، از طریق حفاظت، توسعه جامعه، آموزش و تعامل اخلاقی با سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی، پایداری را در بر می‌گیرد (Fennell & de Grosbois, 2023). همچنین، اکوتوریسم به‌عنوان شاخه‌ای از گردشگری پایدار، ضمن حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی، نقش مهمی در ارتقای معیشت و کاهش فشارهای اقتصادی بر جوامع محلی دارد. توسعه اکوتوریسم می‌تواند مسیر توانمندسازی اقتصادی را هموار کند، مشروط بر آن‌که همراه با تقویت بنیان‌های فرهنگی و اجتماعی باشد (سپهوند و همکاران، ۱۴۰۰).

برخلاف رویکردهای سنتی توسعه گردشگری که عمدتاً بر جذب گردشگر و توسعه فیزیکی متمرکز هستند، اکوتوریسم با رویکردی جامع و چندبعدی به دنبال ایجاد تعادلی پایدار میان منافع اقتصادی، حفاظت محیط‌زیست و پویایی فرهنگی است. اکوتوریسم زمانی می‌تواند به توسعه پایدار اقتصادی جوامع محلی منجر شود که مشارکت فعال ساکنان محلی و توجه به مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی منطقه در طراحی و اجرای پروژه‌ها لحاظ گردد (Kummitha, 2020). افزون بر این، اکوتوریسم می‌تواند به‌عنوان یک کاتالیزور حیاتی برای توسعه اقتصادی پایدار، کاهش فقر و ایجاد معیشت از طریق فعالیت‌های گردشگری مسئولانه زیست‌محیطی عمل کند (Abdurakhmanova & Ahrorov, 2025).

در این چارچوب، مشارکت فعال جامعه محلی و سرمایه اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت طرح‌های اکوتوریسم دارد. مشارکت ساکنان، از طریق مدیریت مشترک، تبادل دانش بومی و همکاری نهادی، می‌تواند تاب‌آوری اجتماعی-بوم‌شناختی را افزایش دهد و زمینه را برای توسعه معیشت پایدار فراهم کند (da Silva et al., 2025). مطالعات نشان داده‌اند که جوامعی که سرمایه اجتماعی قوی دارند، احتمال بیشتری دارد که به نتایج اکوتوریسم موفق و پایدار دست یابند، زیرا انسجام اجتماعی، مدیریت منابع و توزیع عادلانه سود را افزایش می‌دهد (Hammerfeldt, 2023). سرمایه اجتماعی، که متکی بر شبکه‌های ارتباطی، هنجارهای مشترک و اعتماد متقابل است، نه تنها باعث انسجام اجتماعی می‌شود بلکه توانایی جوامع را برای مشارکت در برنامه‌های گردشگری و بهره‌مندی جمعی از مزایا افزایش می‌دهد (Widiartanto et al., 2022).

آگاهی محیط‌زیستی و نگرش ساکنان نسبت به اکوتوریسم، از دیگر مؤلفه‌های کلیدی در موفقیت آن است. جوامعی که در آن‌ها سطح آگاهی بوم‌شناختی و نگرش مثبت نسبت به حفاظت از محیط‌زیست بالاست، آمادگی بیشتری برای حمایت از اکوتوریسم و مشارکت در طرح‌های پایدار دارند (Üzülmmez et al, 2023). بدون بنیان اجتماعی-فرهنگی، اکوتوریسم خطر تشدید تنش‌های اجتماعی، به حاشیه راندن گروه‌های آسیب‌پذیر یا منجر شدن به کالایی شدن فرهنگ و تخریب محیط زیست را به همراه دارد (Xaba & Adanlawo, 2024). از این رو، تحلیل تجربی از اقامتگاه‌های بوم‌گردی در سطح جهان، سطوح مختلفی از ارتباط در مورد اصول پایداری - از جمله توسعه جامعه و آموزش محیط زیست - را نشان می‌دهد و تأکید می‌کند که شفافیت و گفت‌وگو برای دستیابی به اهداف اخلاقی و اجتماعی بوم‌گردی اساسی هستند (Fennell & de Grosbois, 2023).

ارزش‌های زیست‌محیطی و هنجارهای فرهنگی به‌طور قابل توجهی بر نیت اکوتوریسم تأثیر می‌گذارند که اغلب توسط نگرش‌ها میانجی‌گری شده و توسط هوش هیجانی تعدیل می‌شوند (Shi & Chen, 2024). در این میان، پایداری اکوتوریسم زمانی عمیق‌تر می‌شود که جوامع صرفاً دریافت‌کننده‌ی مزایا نباشند، بلکه مشارکت‌کنندگان فعالی در تصمیم‌گیری، مدیریت و

مالکیت باشند. جوامع توانمند تمایل دارند که به طور سازنده تری در ابتکارات گردشگری مشارکت کنند و هم مدیریت زیست محیطی و هم تاب آوری اجتماعی-اقتصادی را تقویت کنند (Kim et al., 2023).

مؤلفه های فرهنگی-اجتماعی در توسعه اکوتوریسم

بعد اجتماعی-فرهنگی اکوتوریسم، ستونی اساسی برای درک چگونگی پایداری و سودمندی طرح های اکوتوریسم برای جامعه است. این بعد، تأثیرات متقابل شکل گرفته توسط تعاملات بین جوامع میزبان و بازدیدکنندگان را در بر می گیرد که اغلب منجر به دگرگونی ارزش ها، آداب و رسوم و هویت جمعی محلی می شود (Bhatta, 2019). تعامل مثبت اجتماعی-فرهنگی زمانی رخ می دهد که سنت ها و دارایی های فرهنگی محلی مورد احترام، ترویج و در پیشنهادات گردشگری ادغام شوند - نه صرفاً به کالایی تبدیل شوند - بلکه در تجربیات اصیلی که از یکپارچگی فرهنگی و غرور جامعه حمایت می کنند، بافته شوند (Stojanović et al., 2024). این پویایی ها، نیاز حیاتی به مشارکت محلی را برجسته می کنند: بدون مشارکت معنادار در برنامه ریزی، تصمیم گیری و تقسیم منافع، جوامع در معرض خطر به حاشیه رانده شدن و فرسایش میراث فرهنگی و زیست محیطی قرار می گیرند. به این ترتیب، مشارکت محلی صرفاً یک مؤلفه مطلوب نیست - بلکه برای توانمندسازی اکوتوریسمی که واقعاً از جوامع میزبان حمایت می کند و تاب آوری اجتماعی-فرهنگی را حفظ می کند، ضروری است.

مشارکت محلی: مشارکت معنادار محلی به طور گسترده به عنوان یک رکن حیاتی برای دستیابی به اکوتوریسم پایدار، به ویژه در مناطق روستایی و مرزی مانند استان اردبیل، شناخته شده است. شواهد تجربی از مناطق حفاظت شده ایران، همبستگی مثبتی بین مشارکت جامعه و پیامدهای متعدد پایداری، از جمله افزایش معیشت، اثربخشی حفاظت، برنامه ریزی عادلانه و ادغام نهادی را نشان می دهد. مشارکت ذینفعان محلی برای موفقیت پایدار طرح های اکوتوریسم ضروری است (Sobhani et al., 2022). در تکمیل این موضوع، بررسی سیستماتیک ادبیات مشارکت جامعه در زمینه های اکوتوریسم نشان می دهد که مشارکت فعال در مقابل غیرفعال، نتایج قابل توجهی متفاوت از نظر توزیع سود، توانمندسازی محلی و تاب آوری به همراه دارد. این امر بر اهمیت ساختاردهی مکانیسم های مشارکتی که واقعاً ساکنان را از طریق تصمیم گیری، تقسیم درآمد و حکومت مشارکتی توانمند می سازد، تأکید می کند (Irmawati & Hasnawati, 2024). این یافته ها در کنار هم، این فرضیه نظری را اثبات می کنند که مشارکت محلی نه تنها مفید است، بلکه ضروری برای توسعه اقتصادی پایدار، به ویژه در مناظر حساس اجتماعی-فرهنگی-محیطی در مرزها است.

نگرش فرهنگی به گردشگری: نگرش هایی که جوامع میزبان نسبت به گردشگران دارند، عمیقاً بر کیفیت تعاملات اجتماعی، درک متقابل و پایداری کلی اکوتوریسم تأثیر می گذارد. نظریه تبادل اجتماعی نشان می دهد که ساکنان زمانی که مزایای اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی واضحی را درک می کنند و زمانی که حس مکان آنها از طریق تعامل فرهنگی محترمانه تأیید می شود، بیشتر از گردشگری حمایت می کنند (Choi & Murray, 2010). تحقیقات تجربی در کوگلو، کنیا، همچنین نشان می دهد که نزدیکی به جاذبه های گردشگری، نگرش جامعه میزبان را نسبت به توسعه گردشگری فرهنگی به طور مثبت شکل می دهد، به طوری که ساکنانی که در نزدیکی مکان ها زندگی می کنند، پذیرش بیشتری را ابراز می کنند. این امر نشان می دهد که آشنایی و تماس مستقیم، گشودگی و نگرش های مطلوب را تقویت می کند (Ribeiro et al., 2020). این یافته ها در مجموع تأکید می کنند که نگرش های فرهنگی مثبت توسط مزایای درک شده، نزدیکی عاطفی به مکان و فرصت تعامل معنادار با گردشگران پرورش می یابند و پایه و اساس تبادل اجتماعی، تاب آوری فرهنگی و توسعه پایدار جامعه را بنا می نهند.

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی (شامل اعتماد، شبکه های ارتباطی، هنجارهای متقابل و انسجام مشارکتی) به عنوان یک عامل حیاتی برای بوم گردی پایدار، به ویژه در مناطق دورافتاده یا مرزی عمل می کند. مطالعه ای که بر روی منطقه باتانگ اندونزی متمرکز شده است، نشان می دهد که چگونه سرمایه اجتماعی، آمادگی جامعه، همبستگی و اقدامات هماهنگ ضروری برای توسعه روستاهای نوآوری گردشگری را پرورش می دهد. این مطالعه تأکید می کند که شبکه های قوی و هنجارهای مشترک، مردم محلی را قادر می سازد تا به طور فعال در برنامه ریزی، اجرا و حفظ بهره وری بوم گردی مشارکت کنند (Widiartanto et al., 2022). در تکمیل این موضوع، تحقیقات اخیر که مناطق حفاظت شده را بررسی می کنند، بر ماهیت

دوگانه سرمایه اجتماعی (هم موقعیتی و هم خارجی) تأکید می‌کنند و نشان می‌دهند که سرمایه اجتماعی ضعیف در محل می‌تواند به طور قابل توجهی ظرفیت سازگاری را مختل کند، اما هنگامی که به صورت استراتژیک مورد استفاده قرار گیرد، همکاری، اهداف حفاظتی و دستیابی به توسعه پایدار از طریق بوم‌گردی را افزایش می‌دهد (KC & Kusi, 2025). این بینش‌ها در مجموع تأیید می‌کنند که تقویت سرمایه اجتماعی قوی برای توانمندسازی جوامع مرزی در اردبیل برای ایجاد مسیرهای بوم‌گردی تاب‌آور، فراگیر و از نظر اقتصادی پایدار، اساسی است.

اعتماد نهادی: اعتماد ساکنان به شفافیت، اثربخشی و انصاف نهادهای مرتبط با گردشگری، به طور حیاتی با تمایل آنها به حمایت و ایجاد مشترک طرح‌های اکوتوریسم مرتبط است. مطالعه‌ای از پرتغال نشان می‌دهد که اعتماد ساکنان به دولت محلی به طور قابل توجهی در تأیید و حمایت آنها از پروژه‌های توسعه گردشگری نقش دارد و حکومت مؤثر باعث تقویت اعتماد و تقویت حمایت جامعه می‌شود (Rodrigues et al., 2022). به همین ترتیب، تحقیقات مبتنی بر پایداری و نظریه دلبستگی مکانی تأکید می‌کند که تقویت اعتماد عمومی از طریق مزایای اجتماعی ملموس و حکومت مشارکتی، کیفیت زندگی ساکنان را افزایش داده و از رشد پایدار گردشگری پشتیبانی می‌کند (Jiang et al., 2023). بنابراین، پرورش اعتماد نهادی، از طریق تصمیم‌گیری شفاف، برنامه‌ریزی فراگیر و مزایای قابل مشاهده جامعه نه تنها مطلوب است، بلکه برای ترویج اکوتوریسم ضروری است.

آموزش و آگاهی زیست‌محیطی: آموزش و آگاهی زیست‌محیطی با توانمندسازی ذینفعان محلی برای عمل به عنوان متولیان فعال میراث طبیعی خود، در توسعه اکوتوریسم پایدار اساسی هستند. یک مطالعه در ترکیه با تمرکز بر راهنمایان گردشگری حرفه‌ای نشان داد که سطوح بالاتر آگاهی زیست‌محیطی و دانش اکوتوریسم به طور قابل توجهی با برداشت‌های مثبت از سهم اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی اکوتوریسم مرتبط است و نشان می‌دهد که چگونه واسطه‌های آگاه می‌توانند اهداف حفاظت و توسعه محلی را پیش ببرند (Üzülmez et al., 2023). علاوه بر این، مطالعه‌ای که به بررسی نقش پایداری ادراک‌شده و دانش تنوع زیستی در گردشگری تالاب می‌پردازد، نشان می‌دهد که افزایش آگاهی زیست‌محیطی، نیت طرفدار محیط‌زیست بازدیدکنندگان را میانجی‌گری می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه مداخلات آموزشی، برداشت‌های زیست‌محیطی را در بین میزبانان و گردشگران افزایش می‌دهد (Naparin & Karsudjono, 2025). در مجموع، این یافته‌ها تأیید می‌کنند که پرورش آموزش و آگاهی زیست‌محیطی به‌ویژه از طریق افزایش آگاهی در بین راهنمایان، ساکنان و بازدیدکنندگان برای همسو کردن یکپارچگی زیست‌محیطی با مزایای اقتصادی و تقویت موفقیت بلندمدت اکوتوریسم در جوامع مرزی مانند استان اردبیل ضروری است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های پیشین، چه در سطح داخلی و چه بین‌المللی، به‌طور گسترده‌ای به نقش اکوتوریسم و گردشگری اجتماع‌محور در توسعه پایدار جوامع محلی پرداخته‌اند (جدول ۱). نتایج این مطالعات عمدتاً بر اهمیت عواملی چون سرمایه اجتماعی، مشارکت محلی و اعتماد نهادی در موفقیت برنامه‌های گردشگری تأکید کرده‌اند (بادکو و همکاران، ۱۴۰۰؛ Widiartanto et al., 2022). همچنین به آثار مثبت اقتصادی مانند ایجاد اشتغال و ارتقای زیرساخت‌ها اشاره شده، اما در عین حال هشدار داده‌اند که فقدان سازوکارهای مشارکتی و ضعف توانمندسازی نهادی می‌تواند پیامدهای منفی اجتماعی و فرهنگی را تقویت کند (تولایی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Ribeiro et al., 2020). با وجود این دستاوردها، مرور انتقادی ادبیات نشان می‌دهد که اغلب پژوهش‌ها به بررسی تک‌بعدی یا مقطعی بسنده کرده و ارتباط میان مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی و پیامدهای اقتصادی پایدار کمتر مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این، شرایط خاص مناطق مرزی که با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند، در ادبیات موجود مغفول مانده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر مرزنشینان استان اردبیل، می‌کوشد این خلأ را پر کند و با رویکردی تلفیقی، نشان دهد چگونه ترکیب مشارکت محلی، نگرش فرهنگی به گردشگری، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی می‌تواند بنیانی برای توسعه پایدار اقتصادی در بسترهای مرزی فراهم آورد.

جدول (۱): مروری اجمالی بر پژوهش‌های داخلی و بین‌المللی پیرامون اکوتوریسم و گردشگری اجتماع‌محور

ردیف	منبع	کلیدواژه‌ها	شرح مختصر
۱	بادکو و همکاران (۱۴۰۰)	گردشگری، گردشگری اجتماع-محور، توسعه جامعه محلی، روستا شهرستان پاوه.	این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی، تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه را از دیدگاه جامعه محلی بررسی کرده است. یافته‌ها نشان دادند که این نوع گردشگری موجب ارتقای شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی می‌شود که در این میان، شاخص اقتصادی بیشترین نقش را در توسعه محلی دارد. تحلیل‌ها نیز رابطه معنادار میان توسعه جامعه محلی و گردشگری اجتماع‌محور را تأیید کردند.
۲	حسن پور و همکاران (۱۴۰۱)	اقامتگاه‌های بوم‌گردی، کسب و کارهای گردشگری، توسعه پایدار روستایی، بخش موران.	این پژوهش با هدف تحلیل تأثیرات اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر ابعاد توسعه روستایی در بخش موران شهرستان گرمی انجام شد. نتایج نشان داد این اقامتگاه‌ها نقشی مثبت در بهبود شاخص‌های توسعه روستایی دارند و می‌توانند از طریق الگوهایی چون مسیریابی بوم‌گردی، تشکیل خوشه‌های گردشگری و معماری مشارکتی تقویت شوند. در نهایت، الگوی بهینه‌ای بر مبنای توسعه پایدار روستایی برای گسترش اقامتگاه‌های بوم‌گردی ارائه گردید.
۳	قاسمی و همکاران (۱۴۰۱)	گردشگری، اکوتوریسم، توانمندسازی، جامعه محلی، توسعه روستایی.	این پژوهش با استفاده از چارچوب «چرخ توانمندسازی» نشان داد که اکوتوریسم می‌تواند بیشترین اثر را بر توانمندسازی روان‌شناختی و محیط‌زیستی جوامع محلی بگذارد، در حالی که توانمندسازی سیاسی و اقتصادی در سطح پایینی قرار دارد. نتایج، ضرورت تقویت رویکردهای مشارکتی برای ارتقای این دو بعد و دستیابی به توسعه پایدار را برجسته می‌کند.
۴	هوشیار و همکاران (۱۴۰۰)	توسعه ی پایدار، حفظ تالاب، مشارکت جوامع محلی، گردشگری تالابی.	این پژوهش با هدف شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در توسعه اکوتوریسم تالاب بین‌المللی کانی‌برازان مهاباد انجام شد. نتایج نشان داد هنجارها و فرهنگ محلی، دسترسی به سرمایه و مدیریت کارآمد بیشترین تأثیر را بر افزایش مشارکت در فعالیتهای گردشگری دارند. بر این اساس، توجه به این عوامل در تدوین طرح‌های جامع مدیریت و گردشگری تالاب ضرورت دارد.
۵	رازقی و همکاران (۱۳۹۷)	توسعه پایدار گردشگری، سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شبکه روابط، اعتماد، ساری.	این پژوهشی با رویکرد پیمایشی و با نمونه‌ای متشکل از ۶۴۰ شهروند ساری، رابطه علی میان سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری بررسی شد. نتایج نشان داد که اعتماد اجتماعی بیشترین و شبکه روابط کمترین تأثیر را بر توسعه پایدار گردشگری دارند. همچنین، افزایش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شامل شبکه روابط، مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی به طور معناداری موجب ارتقای توسعه پایدار گردشگری می‌شود.
۶	تولایی و همکاران (۱۳۹۶)	جوامع محلی، سرعین، صنعت گردشگری پایدار، گردشگری جامعه‌محور، مشارکت.	این پژوهش داد که علی‌رغم پتانسیل بالای مشارکت محلی در گردشگری، ساختار موجود صنعت گردشگری مانع حضور مؤثر ساکنان بومی در تصمیم‌گیری و فعالیت‌هاست. یافته‌ها تأکید می‌کند که توجه به ملاحظات اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار گردشگری شود. این رویکرد با الگوی گردشگری جامعه‌محور هم‌راستا بوده و خلأ مشارکت واقعی را هدف قرار می‌دهد.
۷	da Costa et al (2025)	Tourism impacts, Social value, Society-centric tourism development, Well-being, Co-word analysis	این پژوهش، مطالعه‌ای سیستماتیک است که شاخص‌های تأثیرات فرهنگی-اجتماعی گردشگری را در قالب هفت بعد اصلی شناسایی کرد. این ابعاد شامل هویت اجتماعی، میراث فرهنگی، توانمندسازی و عدالت اجتماعی هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد بررسی تأثیرات اجتماعی گردشگری باید فراتر از مزایا و ظرفیتهای میزبانی باشد و به پایداری اجتماعی و بازسازی جامعه توجه ویژه‌ای داشته باشد.
۸	Tien et al (2024)	DPSIR, SWOT, Community-based ecotourism, Binh son district, Sustainable	این پژوهش به بررسی اکوتوریسم اجتماع‌محور در چهار جامعه محلی منطقه بین سون در ویتنام پرداخته و ارتباط میان توسعه اجتماعی-اقتصادی، حفاظت از تنوع زیستی و پاسخ‌های نهادی را تحلیل کرده است. با بهره‌گیری از ترکیب تحلیل SWOT و چارچوب DPSIR و استفاده از داده‌های کیفی و کمی، چالش‌های

اصلی توسعه پایدار این نوع گردشگری شناسایی شد. نتایج، ضمن ارائه پیامدهای سیاستی و مدیریتی، چارچوب مفهومی مبتنی بر DPSIR را برای راهنمایی تحقیقات آینده در حوزه اکوتوریسم اجتماع‌محور پیشنهاد می‌کند.

این پژوهش با رویکرد ترکیبی به بررسی پیامدهای اجتماعی گردشگری بر مقاصد گردشگری پرداخته است. نتایج نشان داد گردشگری دارای اثرات مثبت و منفی است؛ اثرات مثبت شامل توسعه زیرساخت‌هایی مانند هتل، حمل‌ونقل جاده‌ای و هوایی، برق، اینترنت، بانکداری و سایر خدمات بوده و اثرات منفی در سطح محدود شامل دسترسی نابرابر به خدمات، گسترش فحشا، تداوم سرقت و قاچاق میراث فرهنگی و پذیرش بی‌رویه سبک زندگی گردشگران توسط ساکنان عنوان شده است. این یافته‌ها اهمیت مدیریت مسئولانه گردشگری را برای به حداقل رساندن اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت نشان می‌دهد.

Tourism, Social, Positive, Negative, Impact, Destination communities

Alamineh et al (2023)

۹

این پژوهش نشان داد که مشارکت جامعه محلی برای موفقیت اکوتوریسم حیاتی است و آگاهی و پذیرش اجتماعی نقش کلیدی در حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار دارد. نتایج بر اهمیت درک نگرش‌های محلی پیش از اجرای برنامه‌های اکوتوریسم و تقویت انگیزه‌های مشارکتی تأکید دارد.

Coastal ecosystem, Community participation, Local perceptions, Swamp Mallorquín, Willingness to participate.

Pineda et al (2023)

۱۰

این پژوهش با مرور یکپارچه ادبیات موضوعی اکوتوریسم، به بررسی دیدگاه‌های مختلف و شناسایی خلأهای پژوهشی در این حوزه پرداخته است. تحلیل مقالات منتشرشده بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۱ نشان می‌دهد که گرچه روند مطالعات اکوتوریسم رو به رشد است، اما کشورهای در حال توسعه همچنان با چالش‌های جدی در مدیریت منابع روبه‌رو هستند و شواهد کافی از عملکرد واقعی اکوتوریسم وجود ندارد. نتایج بر ضرورت توجه به حکمرانی مطلوب، نقش راهنمایان گردشگری، عوامل روانی، فنی و سیاسی، و همچنین مدیریت ظرفیت برد سایت‌ها و آموزش مهارت‌های شغلی به جوامع محلی برای بهبود کارایی و توسعه موفق اکوتوریسم اجتماع‌محور تأکید دارد.

Ecotourism. Sustainable tourism, Developing country, Biodiversity conservation Local community, Community-based ecotourism

Samal & Dash (2023)

۱۱

این پژوهش با رویکرد کیفی و مطالعه موردی در شهرستان باتانگ، جاوای مرکزی، به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستاهای نوآور گردشگری اجتماع‌محور پرداخته است. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی از طریق تقویت همکاری، همبستگی، حس تعلق و مشارکت فعال جوامع محلی، نقش مهمی در پایداری و بهره‌وری اکوتوریسم دارد و بر آمادگی، دانش و توانمندی جامعه در ابعاد اجتماعی، محیطی و اقتصادی اثرگذار است. پژوهش همچنین بر لزوم همکاری جامعه محلی با اداره گردشگری و فرهنگ شهرستان و بخش خصوصی، به‌ویژه برای توسعه هنرهای سنتی و ادغام آن‌ها در مقاصد گردشگری، تأکید دارد.

Role of social capital, Ecotourism, Local community development, Active participation

Widiartanto et al (2022)

۱۲

پژوهش حاضر با رویکرد کمی و استفاده از پیمایش خانوار، به بررسی برداشت جامعه محلی از توانمندسازی اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری و رابطه آن با میزان مشارکت در این فرایند پرداخته است. نتایج نشان داد اکثر پاسخگویان دیدگاه مثبتی نسبت به شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی دارند و مشارکت در صنعت گردشگری و فرآیند تصمیم‌گیری موجب تقویت این برداشت‌ها می‌شود. یافته جالب تحقیق این است که با وجود محدودیت منابع و غالب بودن یک گروه قومی در منطقه، سطح تعارضات پایین بوده و بیشتر پاسخگویان معتقدند توسعه گردشگری موجب افزایش درگیری‌ها نشده است.

Community involvement, Decision-making process, Tourism industry

Rachmawati et al (2021)

۱۳

این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه تبادل اجتماعی و نظریه کنش عقلانی، به بررسی حمایت ساکنان کره جنوبی از توسعه گردشگری پرداخته است. داده‌ها از ۶۹۳ نفر از طریق پرسشنامه آنلاین گردآوری و با رگرسیون تحلیل شد. نتایج نشان داد افرادی که اثرات مثبت گردشگری را بیش از اثرات منفی درک می‌کنند، حمایت بیشتری از توسعه گردشگری دارند و منافع اقتصادی شخصی و وابستگی به جامعه از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ادراک و حمایت ساکنان محسوب می‌شوند.

Residents' attitudes, perceptions, environmental sustainability, place attachment, social exchange theory, support for tourism development, South Korea.

Ribeiro et al (2020)

۱۴

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و استراتژی پژوهش، توصیفی-پیمایشی با رویکرد کمی است. تمرکز تحقیق بر سنجش اثر ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل می‌باشد. باور هستی‌شناسانه پژوهش بر این است که واقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی مناطق مرزی قابل سنجش و تحلیل کمی هستند و روابط علت و معلولی میان مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی و توسعه اقتصادی پایدار وجود دارد. از منظر معرفت‌شناسی، دانش پژوهش از طریق جمع‌آوری داده‌های تجربی و تحلیل کمی حاصل می‌شود و هدف آن ارائه دانش علمی و کاربردی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری است.

چارچوب مفهومی پژوهش بر اساس مرور نظام‌مند و مطالعات آرشیوی مقالات علمی-پژوهشی و منابع معتبر بین‌المللی (منتشرشده در پایگاه‌هایی مانند ScienceDirect، Scopus و Wiley) و همچنین پژوهش‌های داخلی (از پایگاه‌های SID و Ensani) تدوین شده است. جامعه آماری شامل کلیه خانوارهای ساکن در مناطق مرزی استان اردبیل است که در شهرستان‌های مرزی نظیر پارس‌آباد، بيله‌سوار و گرمی سکونت دارند. با توجه به گستردگی جغرافیایی و پراکندگی جمعیت، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی‌شده استفاده گردید؛ بدین صورت که جامعه به طبقات جغرافیایی (شهرستان‌ها و بخش‌ها) تقسیم و سپس نمونه‌ها به صورت تصادفی متناسب با حجم هر طبقه انتخاب شدند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و بر اساس خطای مجاز ۵ درصد، ۳۸۴ نفر برآورد شد؛ در عمل ۳۸۶ پرسشنامه تکمیل شد. مؤلفه‌های اصلی پژوهش با رویکرد ترکیبی مطالعات آرشیوی یا کتابخانه‌ای شناسایی شدند. در مرحله نخست، مرور نظام‌مند ادبیات موضوع در پایگاه‌های بین‌المللی و داخلی، پنج مؤلفه فرهنگی-اجتماعی کلیدی را آشکار ساخت که شامل مشارکت محلی، نگرش فرهنگی به گردشگری، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی است. متغیر وابسته توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان نیز بر مبنای شاخص‌های پذیرفته‌شده در ادبیات توسعه پایدار و مطالعات موردی اکوتوریسم تعریف گردید. در جدول ۲ متغیرها همراه با نمونه منابع آنها ذکر شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای بود که بر پایه یافته‌های مرحله شناسایی مؤلفه‌ها طراحی شد و شامل دو بخش بود: اطلاعات جمعیت‌شناختی (جنسیت، سن، سطح تحصیلات و نوع شغل) و گویه‌های تخصصی (چهار گویه برای هر مؤلفه) که با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت سنجیده شدند.

جدول (۲): مؤلفه‌ها و نمونه منابع مورد استفاده در پژوهش

ردیف	مؤلفه	متغیر	نمونه منبع
۱	مشارکت محلی	مستقل	Sobhani et al (2022); Irmawati & Hasnawati (2024)
۲	نگرش فرهنگی به گردشگری	مستقل	Choi & Murray (2010); Ribeiro et al (2020)
۳	سرمایه اجتماعی	مستقل	Widiartanto et al (2024); KC & Kusi (2025)
۴	اعتماد نهادی	مستقل	Jiang et al (2023); Rodrigues et al (2022)
۵	آموزش و آگاهی زیست‌محیطی	مستقل	Üzülmmez et al (2023); Naparin & Karsudjono (2025)
۶	توسعه پایدار اقتصادی	وابسته	Kumar et al (2023); Surya (2024)

برای اطمینان از روایی، پرسشنامه در اختیار گروهی از خبرگان حوزه مدیریت گردشگری و توسعه روستایی قرار گرفت و اصلاحات لازم انجام شد. پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای کلیه مؤلفه‌ها بیش از ۰٫۷ به دست آمد و بیانگر پایایی مناسب پرسشنامه بود (جدول ۳). داده‌های جمع‌آوری‌شده وارد نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ شده و تحلیل شدند. در مرحله تحلیل، از آمار توصیفی برای توصیف متغیرها (میانگین، انحراف معیار، فراوانی و درصد) و از آمار استنباطی شامل آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک برای بررسی نرمال بودن داده‌ها (جدول ۴)، آزمون همبستگی اسپیرمن برای تحلیل روابط بین متغیرها و رگرسیون چندگانه برای تعیین سهم نسبی هر مؤلفه در تبیین توسعه پایدار اقتصادی استفاده گردید. در تمام مراحل تحقیق، اصول اخلاق پژوهش شامل رضایت آگاهانه پاسخ‌دهندگان، محرمانگی داده‌ها و استفاده صرفاً علمی از اطلاعات رعایت شد.

جدول (۳): ضرایب آلفای کرونباخ مؤلفه‌ها برای ارزیابی پایایی پرسشنامه

ردیف	مؤلفه	ضریب آلفای کرونباخ
۱	مشارکت محلی	۰,۷۸۱
۲	نگرش فرهنگی به گردشگری	۰,۸۹۶
۳	سرمایه اجتماعی	۰,۸۶۶
۴	اعتماد نهادی	۰,۹۴۲
۵	آموزش و آگاهی زیست‌محیطی	۰,۸۹۲
۶	توسعه پایدار اقتصادی	۰,۹۷۱

جدول (۴): نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک برای بررسی نرمال بودن داده‌ها

ردیف	مؤلفه	Kolmogorov-Smirnov ^a	سطح معناداری (Sig.)	Shapiro-Wilk	سطح معناداری (Sig.)
۱	مشارکت محلی	۰,۰۹۱	۰,۰۰۰	۰,۹۷۲	۰,۰۰۰
۲	نگرش فرهنگی به گردشگری	۰,۱۰۸	۰,۰۰۰	۰,۹۶۰	۰,۰۰۰
۳	سرمایه اجتماعی	۰,۱۶۹	۰,۰۰۰	۰,۹۱۶	۰,۰۰۰
۴	اعتماد نهادی	۰,۱۷۳	۰,۰۰۰	۰,۹۴۴	۰,۰۰۰
۵	آموزش و آگاهی زیست‌محیطی	۰,۱۳۲	۰,۰۰۰	۰,۹۶۳	۰,۰۰۰
۶	توسعه پایدار اقتصادی	۰,۲۱۲	۰,۰۰۰	۰,۹۲۶	۰,۰۰۰

در مجموع، پژوهش بر اساس مدل پیاز پژوهش طراحی شد (جدول ۵). مراحل این مدل شامل فلسفه پژوهش، استراتژی، انتخاب روش، انتخاب مقیاس و تکنیک‌های جمع‌آوری و تحلیل داده است. این مدل کمک می‌کند تا هر تصمیم پژوهشی از منظر فلسفی تا عملیاتی در چارچوب منطقی و منسجم قرار گیرد و اطمینان حاصل شود که روش‌های کمی و نمونه‌گیری و تحلیل‌ها همسو با اهداف پژوهش هستند.

جدول (۵): تلخیص روش تحقیق بر اساس مدل پیاز پژوهش

شماره لایه	عنوان لایه	تصمیم پژوهشی اتخاذ شده
اول	فلسفه پژوهش	پوزیتیویسم؛ واقعیت اجتماعی قابل سنجش است
دوم	استراتژی	توصیفی-پیمایشی
سوم	روش	کمی
چهارم	مقیاس انتخاب نمونه	تصادفی طبقه‌بندی شده؛ حجم نمونه ۳۸۶ نفر
پنجم	تکنیک جمع‌آوری داده	پرسشنامه محقق‌ساخته
ششم	تحلیل داده	آمار توصیفی، آزمون نرمال بودن، همبستگی اسپیرمن، رگرسیون چندگانه

یافته‌های پژوهش

داده‌های گردآوری شده از ۳۸۶ پاسخ‌دهنده، به منظور بررسی تأثیر ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل تحلیل شد. در این بخش، ابتدا ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان مورد بررسی قرار گرفت و سپس نتایج تحلیل‌های آماری توصیفی و استنباطی ارائه شد. تحلیل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، تصویری روشن از ساختار سنی، تحصیلی و شغلی جامعه آماری و همچنین ترکیب جنسیتی آنان فراهم می‌کند که می‌تواند در تفسیر نتایج و مقایسه یافته‌ها با مطالعات مشابه مفید واقع شود.

بر اساس داده‌های جدول ۶، در بین پاسخ‌دهندگان، ۶۴,۵ درصد مرد و ۳۵,۵ درصد زن بودند که نشان می‌دهد مشارکت مردان در پاسخ به پرسشنامه بیشتر بوده است. از نظر سنی، بیشترین گروه سنی را افراد ۳۰ تا ۳۹ سال با ۳۲,۱ درصد تشکیل می‌دهند و پس از آن، گروه ۲۰ تا ۲۹ سال با ۲۸ درصد قرار دارند که نشان‌دهنده غلبه جمعیت جوان و میانسال مشارکت‌کنندگان است. در بخش تحصیلات، بیشترین سهم به کاردانی اختصاص دارد (۴۰,۹ درصد)، سپس کارشناسی با

۲۶،۷ درصد و دیپلم یا زیر دیپلم با ۱۴،۸ درصد قرار دارند. سهم افراد بی سواد نیز ۹،۶ درصد می باشد. این آمار نشان دهنده نیاز به تقویت برنامه های آموزشی در منطقه است. از نظر شغلی، کشاورزی یا دامداری با ۵۷،۲ درصد شغل غالب پاسخ دهندگان است که با ماهیت مناطق مرزی و منابع طبیعی موجود در منطقه سازگار است. مشاغل مرتبط با گردشگری سهم ۱۵،۳ درصدی داشته و ۲۷،۵ درصد نیز در گروه مشاغل «سایر» قرار دارند که می تواند شامل خدمات، صنایع کوچک یا فعالیت های آزاد باشد.

جدول (۶): توصیف ویژگی های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

مؤلفه	شاخص	درصد	مؤلفه	شاخص	درصد
جنسیت	مرد	۶۴،۵	کمتر از ۲۰	بی سواد	۹،۶
	زن	۳۵،۵		دیپلم یا زیر دیپلم	۱۴،۸
شغل	کشاورزی یا دامداری	۵۷،۲	بین ۲۰ تا ۲۹	تحصیلات	۴۰،۹
	گردشگری	۱۵،۳	بین ۳۰ تا ۳۹	کارشناسی	۲۶،۷
	سایر	۲۷،۵	بین ۴۰ تا ۴۹	کارشناسی ارشد و بالاتر	۸
			بالاتر از ۵۰		

جدول ۷، توصیف شاخص های آماری توصیفی مربوط به مؤلفه های پژوهش را نشان می دهد که شامل حداقل و حداکثر امتیاز، میانگین و انحراف معیار هر مؤلفه است. این داده ها دیدگاه کلی از وضعیت فعلی ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم و توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل را ارائه می دهد.

میانگین مشارکت محلی ۲،۹۸ با انحراف معیار ۰،۷۳۱ نشان می دهد که میزان مشارکت مردم محلی در فرآیندهای تصمیم گیری و مدیریت اکوتوریسم در سطح متوسط قرار دارد و جای بهبود دارد. نگرش فرهنگی به گردشگری با میانگین ۳،۴۸ و انحراف معیار ۰،۸۳۸، نشان دهنده گرایش مثبت نسبت به گردشگری در جامعه هدف است که می تواند زمینه ساز تعاملات فرهنگی و توسعه پایدار باشد. سرمایه اجتماعی با میانگین ۳،۶۷ و انحراف معیار ۰،۶۵۴ بالاترین میانگین را در میان مؤلفه ها دارد که نشان از وجود اعتماد، همکاری و شبکه های ارتباطی نسبتاً قوی در جامعه دارد. اعتماد نهادی اما با میانگین ۲،۵۶ و انحراف معیار ۰،۶۸۵ پایین ترین مقدار را در بین مؤلفه ها داراست. این امر بیانگر سطح نسبتاً پایین اعتماد مردم به نهادهای مرتبط با گردشگری و توسعه است و می تواند به عنوان چالشی در مسیر توسعه پایدار مطرح شود. آموزش و آگاهی زیست محیطی با میانگین ۳،۲۱ و انحراف معیار ۰،۶۹۰، حاکی از سطح متوسط رو به بالای دانش و نگرش زیست محیطی در میان جامعه مرزنشینان است که نقش مهمی در حفظ منابع طبیعی و توسعه پایدار ایفا می کند. در نهایت، توسعه پایدار اقتصادی با میانگین ۲،۸۳ و انحراف معیار ۰،۸۳۴ نشان می دهد که تحقق توسعه اقتصادی پایدار در این مناطق هنوز نیازمند تلاش و برنامه ریزی بیشتر است.

در کل، نتایج این بخش نشان می دهد که هرچند برخی مؤلفه ها مانند سرمایه اجتماعی و نگرش فرهنگی به گردشگری در وضعیت مطلوب تری قرار دارند، اما در بخش هایی همچون مشارکت محلی، اعتماد نهادی و توسعه پایدار اقتصادی همچنان ظرفیت های بالقوه برای بهبود وجود دارد که باید در سیاست گذاری ها مورد توجه قرار گیرد.

جدول (۷): توصیف شاخص های آمار توصیفی مؤلفه های پژوهش

ردیف	مؤلفه	کمترین امتیاز	بیشترین امتیاز	میانگین	انحراف معیار
۱	مشارکت محلی	۱	۵	۲،۹۸	۰،۷۳۱
۲	نگرش فرهنگی به گردشگری	۱	۵	۳،۴۸	۰،۸۳۸
۳	سرمایه اجتماعی	۲	۵	۳،۶۷	۰،۶۵۴
۴	اعتماد نهادی	۱	۴	۲،۵۶	۰،۶۸۵
۵	آموزش و آگاهی زیست محیطی	۲	۵	۳،۲۱	۰،۶۹۰
۶	توسعه پایدار اقتصادی	۱	۵	۲،۸۳	۰،۸۳۴

جدول ۸، ماتریس ضرایب همبستگی اسپیرمن بین مؤلفه‌های پژوهش را نشان می‌دهد که جهت سنجش ارتباط بین ابعاد مختلف فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم و توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل استفاده شده است. با توجه به نتایج جدول ۴ که نشان‌دهنده نرمال نبودن داده‌ها بود، به منظور تحلیل دقیق‌تر و مناسب‌تر، از ضریب همبستگی غیرپارامتری اسپیرمن بهره گرفته شد.

ضرایب همبستگی بین مشارکت محلی با سایر مؤلفه‌ها نسبتاً بالا است؛ به طور خاص، مشارکت محلی با اعتماد نهادی (۰,۸۸۲)، سرمایه اجتماعی (۰,۷۱۵) و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی (۰,۷۶۸) همبستگی قوی دارد که نشان‌دهنده این است که مردم محلی که در فرآیندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مشارکت فعالانه دارند، اعتماد بیشتری به نهادهای محلی داشته و سطح آموزش و آگاهی زیست‌محیطی بالاتری دارند. نگرش فرهنگی به گردشگری نیز با سرمایه اجتماعی (۰,۸۵۴) و اعتماد نهادی (۰,۷۰۸) همبستگی قوی نشان می‌دهد؛ این امر بیانگر تأثیر نگرش مثبت فرهنگی بر ایجاد شبکه‌های اجتماعی و اعتماد به نهادها در جامعه است. همچنین، همبستگی قابل توجه بین آموزش و آگاهی زیست‌محیطی و توسعه پایدار اقتصادی (۰,۸۵۱) نمایانگر نقش محیط زیست در تقویت توسعه اقتصادی پایدار می‌باشد.

از سوی دیگر، توسعه پایدار اقتصادی همبستگی بالایی با اعتماد نهادی (۰,۷۵۱) و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی (۰,۸۵۱) دارد که اهمیت این دو مولفه را در پیشبرد اهداف اقتصادی پایدار تایید می‌کند. اگرچه همبستگی توسعه پایدار اقتصادی با نگرش فرهنگی (۰,۳۷۴) و سرمایه اجتماعی (۰,۴۷۱) کمتر است، اما همچنان معنادار بوده و نشان‌دهنده تأثیر متقابل همه مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی در توسعه پایدار است.

در مجموع، این الگوی همبستگی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم به صورت یک شبکه منسجم و مرتبط، با تأثیر متقابل بر یکدیگر، به توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان کمک می‌کنند و هر کدام در تقویت سایر عوامل نقش مکمل دارند.

جدول (۸): ماتریس ضرایب همبستگی اسپیرمن بین مؤلفه‌های پژوهش

مؤلفه	مشارکت محلی	نگرش فرهنگی به گردشگری	سرمایه اجتماعی	اعتماد نهادی	آموزش و آگاهی زیست‌محیطی	توسعه پایدار اقتصادی
مشارکت محلی	۱	۰,۶۹۸	۰,۷۱۵	۰,۸۸۲	۰,۷۶۸	۰,۶۸۸
نگرش فرهنگی به گردشگری	۰,۶۹۸	۱	۰,۸۵۴	۰,۷۰۸	۰,۶۰۸	۰,۳۷۴
سرمایه اجتماعی	۰,۷۱۵	۰,۸۵۴	۱	۰,۷۵۳	۰,۶۹۸	۰,۴۷۱
اعتماد نهادی	۰,۸۸۲	۰,۷۰۸	۰,۷۵۳	۱	۰,۸۲۴	۰,۷۵۱
آموزش و آگاهی زیست‌محیطی	۰,۷۶۸	۰,۶۰۸	۰,۶۹۸	۰,۸۲۴	۱	۰,۸۵۱
توسعه پایدار اقتصادی	۰,۶۸۸	۰,۳۷۴	۰,۴۷۱	۰,۷۵۱	۰,۸۵۱	۱

نتایج رگرسیون چندگانه به منظور پیش‌بینی توسعه پایدار اقتصادی ارائه شده در جدول ۹ نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی توانسته است ۸۳,۳ درصد از واریانس توسعه پایدار اقتصادی را با استفاده از متغیرهای فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم تبیین کند (ضریب تعیین $R^2 = 0.833$). ضریب تعیین تعدیل شده ($\text{Adjusted } R^2 = 0.831$) نیز تقریباً برابر با ضریب تعیین بوده که بیانگر تناسب خوب مدل و کم بودن خطا در پیش‌بینی است. ضریب همبستگی چندگانه ($R = 0.913$) نشان‌دهنده رابطه قوی و مثبت بین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده و متغیر وابسته (توسعه پایدار اقتصادی) است. همچنین،

خطای استاندارد برآورد مدل برابر با ۰,۳۴۳ می باشد که بیانگر دقت قابل قبول مدل در تخمین مقادیر توسعه اقتصادی پایدار است.

این نتایج نشان می دهد که ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم، شامل مشارکت محلی، نگرش فرهنگی، سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و آموزش زیست محیطی، به طور معناداری نقش کلیدی در ارتقای توسعه پایدار اقتصادی مرزنیسانان استان اردبیل دارند. تقویت این مؤلفه ها، با بهبود سرمایه های انسانی و اجتماعی، زمینه ساز پایداری اقتصادی و افزایش تاب آوری جوامع محلی در برابر مخاطرات اقتصادی و زیست محیطی می شود.

جدول (۹): خلاصه مدل رگرسیون چندگانه برای پیش بینی توسعه پایدار اقتصادی

مدل	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R ²)	خطای استاندارد برآورد
رگرسیون چندگانه	۰,۹۱۳	۰,۸۳۳	۰,۸۳۱	۰,۳۴۳

نتایج آزمون آنالیز واریانس (ANOVA) برای مدل رگرسیون چندگانه پیش بینی توسعه پایدار اقتصادی در جدول ۱۰ ارائه شده است. مقدار آماره F برابر با ۳۷۹,۶۳۱ و سطح معناداری برابر با ۰,۰۰۰ است که نشان دهنده معناداری کلی مدل می باشد. به عبارت دیگر، مدل رگرسیونی شامل متغیرهای فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم به طور معناداری توانسته است تغییرات توسعه پایدار اقتصادی مرزنیسانان استان اردبیل را پیش بینی کند. همچنین، مجموع مجذورات رگرسیون برابر با ۲۲۳,۳۱۴ و مجموع مجذورات باقیمانده ۴۴,۷۰۶ است که نشان می دهد بخش عمده ای از تغییرات متغیر وابسته توسط مدل توضیح داده شده است. این نتایج صحت و اعتبار مدل رگرسیون را تأیید می کند و بیانگر تناسب بالای مدل برای تحلیل روابط بین مؤلفه های فرهنگی-اجتماعی و توسعه اقتصادی پایدار است.

جدول (۱۰): نتایج آزمون ANOVA برای مدل رگرسیون چندگانه پیش بینی توسعه پایدار اقتصادی

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی (df)	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معناداری (Sig.)
رگرسیون	۲۲۳,۳۱۴	۵	۴۴,۶۶۳	۳۷۹,۶۳	۰,۰۰۰
باقیمانده	۴۴,۷۰۶	۳۸۰	۰,۱۱۸	—	—
کل	۲۶۸,۰۲۰	۳۸۵	—	—	—

نتایج مدل رگرسیون چندگانه (جدول ۱۱) نشان می دهد که پنج مؤلفه فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم به طور معناداری در پیش بینی توسعه پایدار اقتصادی نقش آفرینی می کنند، اما شدت و حتی جهت اثر آن ها پس از کنترل سایر متغیرها نسبت به روابط ساده گزارش شده در جدول ۸ تغییر یافته است. این جدول شامل ضرایب غیر استاندارد (B)، خطاهای استاندارد، ضرایب استاندارد شده (β)، آماره t، سطح معناداری و شاخص های تشخیص هم خطی (تولرانس و ضریب تورم واریانس) می باشد که تمامی این مؤلفه ها در کنار هم تأثیر آن ها را بر متغیر وابسته یعنی توسعه پایدار اقتصادی مورد سنجش قرار می دهد.

ضرایب غیر استاندارد میزان تغییر در توسعه پایدار اقتصادی را به ازای تغییر یک واحد در متغیر مستقل با ثابت ماندن سایر متغیرها نشان می دهند و ضرایب استاندارد شده امکان مقایسه اثر نسبی هر متغیر را فراهم می آورند. هرچه مقدار ضرایب استاندارد شده بیشتر باشد، متغیر نقش اثرگذاری بیشتری در مدل دارد. از نظر تشخیص هم خطی، مقادیر تولرانس (Tolerance) بین ۰,۱۹۱ تا ۰,۲۷۵ و ضریب تورم واریانس (VIF) بین ۳,۶۳۱ تا ۵,۲۴۴ است که بیانگر نبود مشکل جدی

هم‌خطی چندگانه و برخورداری نتایج مدل از اعتبار آماری مناسب است. این نکته اهمیت دارد زیرا هم‌خطی شدید می‌تواند موجب ناپایداری ضرایب و تفسیرهای نادرست شود.

در جدول ۸، همه مؤلفه‌ها با توسعه پایدار اقتصادی رابطه مثبت و معنادار داشتند؛ به گونه‌ای که آموزش و آگاهی زیست‌محیطی با ضریب همبستگی ۰,۸۵۱ و اعتماد نهادی با ضریب ۰,۷۵۱ قوی‌ترین روابط مثبت را نشان می‌دادند و سرمایه اجتماعی، نگرش فرهنگی و مشارکت محلی نیز به ترتیب با ضرایب ۰,۴۷۱، ۰,۳۷۴ و ۰,۶۸۸ همبستگی مثبت قابل توجهی با توسعه پایدار اقتصادی داشتند. با این حال، تحلیل چندمتغیره که اثر هر متغیر را با ثابت نگه داشتن سایر متغیرها بررسی می‌کند، الگوی متفاوتی را آشکار ساخت. آموزش و آگاهی زیست‌محیطی همچنان به‌عنوان قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده مثبت توسعه پایدار اقتصادی ظاهر شد ($\beta = 0.644, p < 0.001$)، که بیانگر نقش حیاتی سرمایه‌گذاری در آموزش و ارتقای سواد زیست‌محیطی در بهبود شاخص‌های اقتصادی پایدار است. اعتماد نهادی نیز اثر مثبت و معنادار خود را حفظ کرد ($\beta = 0.485, p < 0.001$) و تأیید کرد که اعتماد عمومی به نهادها، بستر کلیدی برای رشد اقتصادی پایدار محسوب می‌شود. مشارکت محلی نیز گرچه شدت اثر آن نسبت به همبستگی ساده کاهش یافته است ($\beta = 0.144, p = 0.002$)، اما همچنان اثر مثبت و قابل توجهی بر توسعه پایدار اقتصادی دارد و نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها می‌تواند عامل تقویت‌کننده ظرفیت‌های محلی باشد.

تغییر اصلی و قابل توجه در دو مؤلفه نگرش فرهنگی و سرمایه اجتماعی مشاهده شد. نگرش فرهنگی که در همبستگی ساده رابطه مثبت متوسطی داشت، در مدل چندمتغیره به ضریب منفی و معنادار ($\beta = -0.219, p < 0.001$) تغییر یافت. سرمایه اجتماعی نیز که در تحلیل تک‌متغیره رابطه مثبت قوی داشت، در مدل چندمتغیره اثر منفی و معنادار ($\beta = -0.242, p < 0.001$) نشان داد. این تغییر جهت اثرات، که می‌تواند ناشی از پدیده «اثر سرکوب‌گری» (Suppressor Effect) باشد، بیانگر آن است که بخشی از رابطه مثبت این دو مؤلفه در همبستگی ساده، در واقع به‌واسطه همپوشانی با اثرات مثبت اعتماد نهادی و آموزش زیست‌محیطی ایجاد شده است. زمانی که این دو متغیر قوی کنترل می‌شوند، اثر خالص نگرش فرهنگی و سرمایه اجتماعی ممکن است در برخی بافت‌ها بازدارنده باشد؛ برای مثال، نگرش فرهنگی می‌تواند حاوی باورها یا ارزش‌هایی باشد که با تغییرات اقتصادی یا پذیرش گردشگری هم‌راستا نیست، و سرمایه اجتماعی نیز در شرایط خاص می‌تواند از طریق انسداد شبکه‌ها، تعارض منافع یا تمایل به حفظ وضع موجود، مانع نوآوری و تحولات اقتصادی شود.

این نتایج تأکید می‌کند که اگرچه همه مؤلفه‌ها در سطح همبستگی ساده با توسعه پایدار اقتصادی همسو هستند، اما در تحلیل چندمتغیره، تعاملات پیچیده و گاه متناقض بین ابعاد فرهنگی-اجتماعی آشکار می‌شود. بنابراین، سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای باید با در نظر گرفتن این پویایی‌ها، رویکردی چندبعدی اتخاذ کنند تا هم اثرات مثبت عوامل کلیدی حفظ شود و هم موانع بالقوه ناشی از ویژگی‌های فرهنگی و شبکه‌های اجتماعی کاهش یابد.

به طور کلی، این مدل رگرسیون چندگانه اثبات می‌کند که ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم به صورت معنادار و قابل توجهی بر توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل تأثیرگذار هستند. به ویژه اعتماد نهادی و آموزش و آگاهی زیست‌محیطی محرک‌های بسیار مهمی در این روند شناسایی شدند؛ در حالی که تأثیر منفی نگرش فرهنگی و سرمایه اجتماعی، پیچیدگی‌ها و چالش‌های موجود در زمینه توسعه پایدار فرهنگی-اقتصادی را نشان می‌دهد و پیشنهاد می‌کند که سیاست‌گذاران باید این ابعاد را با دقت بیشتری بررسی و مدیریت نمایند.

جدول (۱۱): ضرایب رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی توسعه پایدار اقتصادی

مدل	ضرایب غیر استاندارد (B)	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد (β)	آماره t	سطح معناداری	تولرانانس (Tolerance)	عامل تورم واریانس (VIF)
(ثابت)	۰,۲۲۱	۰,۱۰۵	-	۲,۱۰۸	۰,۰۳۶	-	-
مشارکت محلی	۰,۱۶۵	۰,۰۵۲	۰,۱۴۴	۳,۱۶۹	۰,۰۰۲	۰,۲۱۲	۴,۷۲۰
نگرش فرهنگی	-۰,۲۱۹	۰,۰۴۲	-۰,۲۱۹	-۵,۱۵۵	۰,۰۰۰	۰,۲۴۲	۴,۱۳۰
سرمایه اجتماعی	-۰,۳۰۹	۰,۰۵۹	-۰,۲۴۲	-۵,۲۱۶	۰,۰۰۰	۰,۲۰۳	۴,۹۲۴
اعتماد نهادی	۰,۵۹۰	۰,۰۵۸	۰,۴۸۵	۱۰,۱۰	۰,۰۰۰	۰,۱۹۱	۵,۲۴۴

آموزش و آگاهی	۰,۷۷۹	۰,۰۴۸	۰,۶۴۴	۱۶,۱۳	۰,۰۰۰	۰,۲۷۵	۳,۶۳۱
زیست محیطی				۴			

نتیجه گیری و پیشنهادها

یافته های این پژوهش نشان داد که ابعاد فرهنگی-اجتماعی اکوتوریسم نقش مهم و چندوجهی در توسعه پایدار اقتصادی مرزنشینان استان اردبیل ایفا می کنند. تحلیل همبستگی ساده حاکی از روابط مثبت بین همه مؤلفه ها و توسعه پایدار اقتصادی بود، اما مدل رگرسیون چندمتغیره تصویر دقیق تری ارائه داد. این مدل بیانگر آن است که آموزش و آگاهی زیست محیطی در بستر اکوتوریسم، بیشترین اثر مثبت را بر توسعه پایدار اقتصادی داشته و می تواند از طریق ارتقای مهارت ها و تغییر رفتارهای بهره برداری از منابع، زمینه ایجاد مشاغل پایدار، حفاظت محیط زیست و افزایش درآمد محلی را فراهم کند. این یافته همسو با نتایج قاسمی و همکاران (۱۴۰۱) و سامال و داش^۱ (۲۰۲۳) است که بر اهمیت توانمندسازی و آموزش جوامع محلی برای دستیابی به توسعه پایدار تأکید کرده اند.

اعتماد نهادی نیز به عنوان دومین عامل اثرگذار، با تقویت همکاری بین جوامع محلی و نهادهای مسئول، اجرای برنامه های اکوتوریسم را تسهیل کرده و از این طریق فرصت های اقتصادی جدید را ایجاد می نماید. این نتیجه با مطالعاتی همچون ویدیارتانتو^۲ و همکاران (۲۰۲۲) و رازقی و همکاران (۱۳۹۷) همخوان است که نقش اعتماد اجتماعی و نهادی را در موفقیت پروژه های گردشگری اجتماع محور برجسته ساخته اند. مشارکت محلی نیز گرچه اثر آن نسبت به تحلیل همبستگی ساده کاهش یافت، اما همچنان اثر مثبت و معناداری بر توسعه پایدار اقتصادی دارد؛ حضور فعال ساکنان در تصمیم گیری ها و مدیریت پروژه های اکوتوریسم سبب می شود ظرفیت های بومی بالفعل شده و منافع حاصل از گردشگری به طور عادلانه توزیع گردد. این نتیجه مشابه یافته های هوشیار و همکاران (۱۴۰۰) و پیندا^۳ و همکاران (۲۰۲۳) است که مشارکت جوامع محلی را به عنوان پیش شرط حیاتی توسعه پایدار معرفی کرده اند.

در مقابل، نگرش فرهنگی به گردشگری و سرمایه اجتماعی که در تحلیل تک متغیره اثر مثبت داشتند، در مدل چندمتغیره اثر منفی و معنادار نشان دادند. این امر نشان می دهد که در برخی موارد، باورهای فرهنگی سنتی یا شبکه های اجتماعی بسته ممکن است در برابر تغییرات ناشی از توسعه اکوتوریسم مقاومت نشان دهند یا مانع جذب ایده ها و سرمایه گذاری های نو شوند. این یافته برخلاف بخشی از مطالعات پیشین مانند ریبیرو^۴ و همکاران (۲۰۲۰) و راجماواتی^۵ و همکاران (۲۰۲۱) است که بیشتر بر اثرات مثبت نگرش فرهنگی و سرمایه اجتماعی تأکید داشتند، اما همراستا با هشدار تولایی و همکاران (۱۳۹۶) درباره پیامدهای منفی ضعف توانمندسازی نهادی و فرهنگی است.

بر اساس این یافته ها، پیشنهادهای کاربردی شامل طراحی برنامه های آموزشی زیست محیطی هدفمند و مرتبط با فعالیت های اکوتوریسمی مانند بوم گردی، راهنمایی گردشگران و تولید صنایع دستی محلی است تا هم به حفاظت از محیط زیست کمک شود و هم فرصت های اقتصادی جدید ایجاد گردد. همچنین، برای افزایش اعتماد نهادی، شفاف سازی فرآیندها، ارائه گزارش های منظم و ایجاد بسترهای مشارکت واقعی برای جوامع محلی ضروری است. مشارکت محلی باید به عنوان اصل محوری در پروژه های اکوتوریسم لحاظ شود و حضور زنان و جوانان تضمین گردد. این پیشنهادها همسو با تأکید الامینه^۶ و همکاران (۲۰۲۳) بر مدیریت مسئولانه گردشگری و دا کوستا^۷ و همکاران (۲۰۲۵) بر اهمیت عدالت اجتماعی در توسعه گردشگری هستند. سیاست های فرهنگی نیز باید به گونه ای اصلاح شوند که نگرش های سنتی مانع توسعه به در کنار این اقدامات، سیاست های فرهنگی باید به گونه ای اصلاح شوند که نگرش های سنتی مانع توسعه را به نگرش های حمایت کننده

^۱ Samal & Dash

^۲ Widiartanto

^۳ Pineda

^۴ Ribeiro

^۵ Rachmawati

^۶ Alamineh

^۷ da Costa

از نوآوری و تعامل باز با گردشگران تبدیل کنند و سرمایه‌های اجتماعی نیز از حالت بسته و محدود به شبکه‌های پویا و فراگیر ارتقا یابند. این رویکرد ضمن پرکردن خلأهای پژوهشی موجود در ادبیات، پاسخی عملی به کاستی‌های مطالعات تک‌بعدی یا مقطعی در زمینه اکوتوریسم اجتماع‌محور محسوب می‌شود.

این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه پایدار اقتصادی در مناطق مرزی تنها با اتکا به عوامل اقتصادی محقق نمی‌شود، بلکه به تعامل سازنده و مدیریت هوشمندانه ابعاد فرهنگی-اجتماعی نیز وابسته است. اتخاذ رویکردی چندبعدی و زمینه‌محور، کلید دستیابی به الگویی است که هم به رشد اقتصادی منجر شود، هم محیط‌زیست را حفظ کند و هم هویت فرهنگی منطقه را تقویت نماید. این نتیجه هم‌راستا با بخشی از مطالعات بین‌المللی، مانند تین^۱ و همکاران (۲۰۲۴) و شمال و داش (۲۰۲۳) است، اما نوآوری پژوهش حاضر در تمرکز بر مناطق مرزی و تحلیل دوگانه‌های فرهنگی-اجتماعی نهفته است که در ادبیات پیشین مغفول مانده بود.

با وجود این نتایج، محدودیت‌های پژوهش نیز باید مدنظر قرار گیرند. داده‌های جمع‌آوری شده تنها محدود به یک استان مرزی (اردبیل) است و تعمیم نتایج به سایر مناطق مرزی نیازمند بررسی‌های تطبیقی است. علاوه بر این، این مطالعه عمدتاً بر دیدگاه جوامع محلی متمرکز شد و دیدگاه سایر ذی‌نفعان مانند نهادهای دولتی و بخش خصوصی به طور جامع پوشش داده نشده است. برای پژوهش‌های آتی توصیه می‌شود که مطالعات تطبیقی بین مناطق مرزی مختلف انجام شود تا الگوهای موفق قابل انتقال شناسایی گردند و تأثیرات بلندمدت ابعاد فرهنگی-اجتماعی بر توسعه پایدار اقتصادی بررسی شود. همچنین پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده، دیدگاه سایر ذی‌نفعان مانند نهادهای دولتی و بخش خصوصی را نیز در تحلیل خود بگنجانند تا درک جامع‌تری از تعامل میان اکوتوریسم و توسعه پایدار اقتصادی فراهم شود. چنین رویکردی می‌تواند سیاست‌گذاران و فعالان حوزه گردشگری را در طراحی برنامه‌هایی یاری دهد که نه تنها توسعه اقتصادی مرزنیسان را تضمین کند، بلکه پایداری محیط‌زیست و هویت فرهنگی منطقه را نیز حفظ نماید.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در مقاله مستخرج از طرح پژوهشی به شکل توضیح داده شده از سوی مجله، مورد تأیید نویسندگان این مقاله است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر فاقد حمایت مالی است.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در مراحل مختلف نوشتن این مقاله با نظرات خود ما را یاری دادند سپاسگزاری می‌کنیم.

منابع و مأخذ

اسفندیاری درآباد، فریبا، ذوالقدر خزینه جدید، سونیا، و نظافت تکه، بهروز. (۱۴۰۳). ۳. بررسی و شناسایی ظرفیت‌های ژئوتوریستی و ژئومورفولوژیکی موثر در جذب گردشگری (مورد مطالعه: شهر ملکان). *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار*

شهری و منطقه/ی، ۵(۴)، ۲۸-۴۱. https://www.srds.ir/article_211787.html

^۱ Tien

بادکو، بهروز، قاسمی سیانی، محمد، و حسینی، سابق. (۱۴۰۰). تاثیر گردشگری اجتماع-محور بر توسعه جوامع روستایی از دیدگاه جامعه محلی مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه. *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۹(۱۸)، ۲۰۵-۲۳۰. <https://sid.ir/paper/411485/fa>

تولایی، سیمین، سلیمانی، محمد، جهانی دولت آباد، رحمان، و جهانی دولت آباد، اسماعیل. (۱۳۹۶). نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین). *پژوهشهای جغرافیای انسانی*، ۴۹(۱)، ۹۵-۱۱۳. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814>

حسن پور، علیرضا، سلیمانی، حسین، گندمکار، امیر، و غفاری، سیدرامین. (۱۴۰۱). تبیین الگوی بهینه اقامتگاه های بوم گردی در فرآیند نیل به توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: بخش موران شهرستان گرمی استان اردبیل). *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)*، ۱۷(۲) (پیاپی ۵۹)، ۴۰۳-۴۲۰. <https://sid.ir/paper/1030800/fa>

رازقی مله، هادی، و ابراهیمی، قربانعلی. (۱۳۹۷). تحلیل رابطه علی سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهروندان شهر ساری). *برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، ۷(۲۵)، ۴۶-۷۱. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1999>

سپهوند، فاطمه، کریمی، سعید، و غلامرضایی، سعید. (۱۴۰۰). راهکارهای توسعه اکوتوریسم پایدار مبتنی بر قابلیت های جوامع محلی منطقه گردشگری کهمان در شهرستان سلسله. *گردشگری و توسعه*، ۱۰(۲)، ۱۸۵-۱۹۹. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.227007.2018>

صبورجنتی، منا، و قلندریان، ایمان. (۱۴۰۱). اکوتوریسم شهری توانمندساز؛ رویکردی نوین در توسعه جوامع محلی. *فصلنامه برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه ای*، ۷(۲۳)، ۸۷-۱۲۰. <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.69232.1466>

قاسمی، جواد، غلامی، حسام الدین، افضلی گروه، امیر، و علم بیگی، امیر. (۱۴۰۱). تحلیل اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی جوامع محلی (مطالعه موردی: شهرستان سوادکوه). *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۱۱(۲)، ۸۷-۱۰۶. <https://doi.org/10.30473/ee.2023.58331.2344>

قلی پور، محمدرضا، چراغعلی، محمدرضا، و ثنائی پور، هادی. (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم با رویکرد رفاه اجتماعی در روستاهای هدف گردشگری. *فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)*، ۱۰(۴۱)، ۳۳۱-۳۴۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1399.11.1.20.4>

کریمی فر، شهرزاد، خطیبی، سید محمد رضا، و بیگدلی راد، وحید. (۱۴۰۲). فراتحلیل مهمترین عوامل توسعه اکوتوریسم پایدار در ایران. *فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده*، ۴(۴)، ۳۷-۵۸. <http://jvfc.ir/article-1-277-fa.html>

موسوی، میرنجف و کامل نیا، رویا. (۱۴۰۵). ۹. ارزیابی تاب آوری اجتماعی در روستاهای پیرامون شهر ارومیه. *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای*، ۷(۱)، ۱۳۶-۱۵۱. https://www.srds.ir/article_219749.html

هوشیار، محمود، آهنگری، اسماعیل، و جوانبخت شین آباد، نسرين. (۱۴۰۰). جلب مشارکت جوامع محلی در توسعه اکوتوریسم تالابی (مورد مطالعه: تالاب بین المللی کانی برازان مهاباد). *اکوبیولوژی تالاب (تالاب)*، ۱۳(۴۷)، ۵۱-۶۰. <https://sid.ir/paper/1032042/fa>

Abdurakhmanova, A., & Ahrorov, F. (2025). The economic and social impacts of ecotourism on local employment and income: A case study of rural Samarkand, Uzbekistan. *Regional Science Policy & Practice*, 17(3), 100180. <https://doi.org/10.1016/j.rspp.2025.100180>

Alamineh, G. A., Hussein, J. W., Endaweke, Y., & Tadesse, B. (2023). The local communities' perceptions on the social impact of tourism and its implication for sustainable development in Amhara regional state. *Heliyon*, 9(6). <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S2405-8440%2823%2904296-2>

- Atanga, R. A. (2019). Stakeholder views on sustainable community-based ecotourism: a case of the Paga crocodile ponds in Ghana. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 25(2), 321-333. <https://doi.org/10.30892/gtg.25204-362>.
- Austin, J., Stevenson, H., & Wei-Skillern, J. (2012). Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both?. *Revista de Administração*, 47(3), 370-384. <https://doi.org/10.5700/rausp1055>
- Badkou, B., Ghasemi Siani, M., & Hoseini Sabegh. (2022). Investigating the impact of community-based tourism on development of rural communities from the perspective of the local community: A Case Study of Paveh Tourist Villages. *JOURNAL OF SOCIAL STUDIED IN TOURISM*, 9(18), 205-230. <https://sid.ir/paper/411485/fa> [In Persian]
- Bhatta, K. D. (2019). Exploring socio-cultural impacts of ecotourism in the Annapurna conservation area, Nepal. *Journal of Engineering Technology and Planning*, 1, 55-74. <http://dx.doi.org/10.3126/joetp.v1i0.38245>
- Choi, H. C., & Murray, I. (2010). Resident attitudes toward sustainable community tourism. *Journal of sustainable tourism*, 18(4), 575-594. <https://doi.org/10.1080/09669580903524852>
- da Costa, R. A., Almeida, L. F., Chim-Miki, A. F., & Brandao, F. (2025). Identifying social value in tourism: The role of sociocultural indicators. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 62, 148-162. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2025.01.006>
- da Silva, A. E., Maracajá, K. F., Batalhão, A. C., Silva, V. F., & Borges, I. M. (2025). Ecotourism and Co-Management: Strengthening Socio-Ecological Resilience in Local Food Systems. *Sustainability*, 17(6), 2443. <https://doi.org/10.3390/su17062443>
- Esfandyari, F., Zolghadr Khazineh Jadid, S. and nezafat taklhe, B. (2024). Investigating and identifying geotourism and geomorphological capacities effective in attracting tourism (Case study: Malekan city). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 5(4), 28-41. https://www.srds.ir/article_211787.html?lang=en [In Persian]
- Eshun, G., & Tichaawa, T. M. (2019). Reconsidering participation for local community well-being in ecotourism in Ghana. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 27(4), 1184-1200. <https://doi.org/10.30892/gtg.27406-425>
- Fennell, D. A., & de Grosbois, D. (2023). Communicating sustainability and ecotourism principles by ecolodges: A global analysis. *Tourism Recreation Research*, 48(3), 333-351. <https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1920225>
- Freeman, R. E. (2010). Strategic management: A stakeholder approach. Cambridge university press.
- Ghasemi, J., Gholami, H., Afzali Groh, A., & Alambeigi, A. (2022). Analyzing the effects of ecotourism on empowering local communities (Case study: Savadkouh County). *Environmental Education and Sustainable Development*, 11(2), 87-106. <https://doi.org/10.30473/ee.2023.58331.2344> [In Persian]
- Gholipour, M. R., Cheraghali, M. R., & Sanaeipour, H. (2020). Designing an Ecotourism Entrepreneurship Development Model with a Social Welfare Approach in Tourism Target Villages. *Geography (Regional Planning)*, 10(41), 331-345. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1399.11.1.20.4> [In Persian]
- Hammerfeldt, C. (2023). Social Relationships within Ecotourism Cooperation: Case of the ARK56 Network. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1763583/FULLTEXT01.pdf>
- Hasana, U., Swain, S. K., George, B., & Silva, A. (2022). Management of ecological resources for sustainable tourism: A systematic review on community participation in ecotourism literature. *International Journal of Professional Business Review*, 7(1),

- e0269.
https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3948162_code1878699.pdf?abstractid=3948162&mirid=1
- Hasanpour, A., Soleymani, H., Gandomkar, A., & Ghafari, S R. (2022). Explaining the Optimal Model of Ecotourism Resorts in the Process of Achieving Rural Sustainable Development (Case Study: Moran Section of Garmi County of Ardabil Province). *JOURNAL OF THE STUDIES OF HUMAN SETTLEMENTS PLANNING (JOURNAL OF GEOGRAPHICAL LANDSCAPE)*, 17(2) (59). <https://sid.ir/paper/1030800/fa> [In Persian]
- Hooshyar, M., Ahangari, I., & Javanbakht, N. (2021). Local Communities Participation in Wetland Ecotourism Development (Case study: International Kani Barazan Wetland of Mahabad). *Wetland Ecobiology (Wetland)*, 13(47), 51–60. <https://sid.ir/paper/1032042/fa> [In Persian]
- Irmawati & Hasnawati. (2024). Community-based Ecotourism Strategy for Local Economic Empowerment. *Journal of Education. Humaniora and Social Sciences (JEHSS)*, 7(2), 395-404. https://www.researchgate.net/publication/386285509_Community-based_Ecotourism_Strategy_for_Local_Economic_Empowerment
- Jiang, Y., Guo, Y., & Zhou, H. (2023). Residents' perception of tourism impact, participation and support in destinations under the COVID-19 pandemic: The intermediary role of government trust. *Sustainability*, 15(3), 2513. <https://doi.org/10.3390/su15032513>
- Karimifar, S., Khatibi, S M R, & Beigdelirad, V. (2023). Meta-analysis of the most important factors for sustainable ecotourism development in Iran. *Future Cities Perspective Quarterly*, 4(4), 37–58. <http://jvfc.ir/article-1-277-fa.html> [In Persian]
- KC, B., & Kusi, R. (2025). Social capital approach to promote sustainable ecotourism in protected areas. *Current Issues in Tourism*, 1-6. <https://doi.org/10.1080/13683500.2025.2466038>
- Kim, K., Wang, Y., Shi, J., Guo, W., Zhou, Z., & Liu, Z. (2023). Structural relationship between ecotourism motivation, satisfaction, place attachment, and environmentally responsible behavior intention in nature-based camping. *Sustainability*, 15(11), 8668. <https://doi.org/10.3390/su15118668>
- Kumar, S., Hasija, N., Kumar, V., & Sageena, G. (2023). Ecotourism: a holistic assessment of environmental and socioeconomic effects towards sustainable development. *Current World Environment*, 18(2), 589. <http://dx.doi.org/10.12944/CWE.18.2.14>
- Mariani, L., Parisi, S. G., Cola, G., Laforteza, R., Colangelo, G., & Sanesi, G. (2016). Climatological analysis of the mitigating effect of vegetation on the urban heat island of Milan, Italy. *Science of the Total Environment*, 569, 762-773. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.06.111>
- Mosavi, M. N. and Kamelnia, R. (2026). Assessment of social resilience in villages around Urmia city. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 7(1), 136-151. https://www.srds.ir/article_219749.html?lang=en [In Persian]
- Naparin, M., & Karsudjono, A. J. (2025). Wetland conservation tourism marketing: the effects of perceived sustainability and biodiversity knowledge on environmental awareness and pro-environmental behavior in Bakut Island. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2486552. <https://doi.org/10.1080/23311886.2025.2486552>
- Pineda, F., Padilla, J., Granobles-Torres, J. C., Echeverri-Rubio, A., Botero, C. M., & Suarez, A. (2023). Community preferences for participating in ecotourism: A case study in a coastal lagoon in Colombia. *Environmental Challenges*, 11, 100713. <https://doi.org/10.1016/j.envc.2023.100713>

- Rachmawati, E., Hidayati, S., & Rahayuningsih, T. (2021). Community involvement and social empowerment in tourism development. *Media Konservasi*, 26(3), 193-201. <https://doi.org/10.29244/medkon.26.3.193-201>
- Razeghi Meleh, H., & Ebrahimi, G. (2018). Analysis of the causal relationship between social capital and sustainable tourism development (Case study: Sari city citizens). *Tourism Planning and Development*, 7 (25), 46-71. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1999> [In Persian]
- Ribeiro, M. A., Kim, Y. H., & Woosnam, K. M. (2020). Residents' perception and their support for tourism development: The case of South Korea. In Handbook of research on resident and tourist perspectives on travel destinations (pp. 140-165). *IGI Global*. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-3156-3.ch007>
- Rodrigues, A. P., Vieira, I., Fernandes, D., & Sousa, N. (2022). The role of public trust in fostering residents' support for tourism development: evidence from a Portuguese historic town. In *Eurasia Business and Economics Society Conference* (pp. 267-281). Cham: Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-51212-4_15
- Sabourjanati, M., and Ghalandarian, I. (2022). Empowering Urban Ecotourism: A New approach to Development Local Communities Empowerment. *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning*, 7(23), 87-120. <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.69232.1466> [In Persian]
- Samal, R., & Dash, M. (2023). Ecotourism, biodiversity conservation and livelihoods: Understanding the convergence and divergence. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11(1), 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.11.001>
- Sepahvand, F., Karimi, S., & Gholamrezaei, S. (2021). Strategies for developing sustainable ecotourism based on the capabilities of local communities in the Kahman tourist area in Selsela County. *Tourism and Development*, 10 (2), 185-199. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.227007.2018> [In Persian]
- Shi, H., & Chen, W. (2024). Environmental values, face, and ecotourism intention in China: The mediating role of ecotourism attitude and the moderating role of emotional intelligence. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 61, 101-114. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2024.09.008>
- Situmorang, D. B. M., & Mirzanti, I. R. (2012). Social entrepreneurship to develop ecotourism. *Procedia Economics and Finance*, 4, 398-405. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(12\)00354-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(12)00354-1)
- Sobhani, P., Esmaeilzadeh, H., Sadeghi, S. M. M., Wolf, I. D., & Deljouei, A. (2022). Relationship analysis of local community participation in sustainable ecotourism development in protected areas, Iran. *Land*, 11(10), 1871. <https://doi.org/10.3390/land11101871>
- Stojanović, T., Trišić, I., Brđanin, E., Štetić, S., Nechita, F., & Candrea, A. N. (2024). Natural and sociocultural values of a tourism destination in the function of sustainable tourism development—An example of a protected area. *Sustainability*, 16(2), 759. <https://doi.org/10.3390/su16020759>
- Surya, A. P. (2024). The role of ecotourism in promoting sustainable economic development in Indonesia. *Journal of World Economy*, 3(1), 43-48. <https://www.pioneerpublisher.com/jwe/article/view/703>
- Tien, N. D., Duyen, T. N. L., Huyen, N. T. T., Anh, P. Q., Oanh, N. T., Van Tich, V., ... & Trang, V. H. (2024). Community-based ecotourism for sustainability: An evaluative analysis of Binh Son district, Quang Ngai province in Vietnam. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, 100807. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.100807>
- Tolai, S., Soleimany, M., Jahani Dowlatabad, R., & Jahani Dowlatabad, E. (2017). The role of participation in sustainable tourism industry (Case study: Sarein). *Human*

- Geography Research*, 49(1), 95–113. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.53814> [In Persian]
- Üzülmez, M., Ercan İştin, A., & Barakazı, E. (2023). Environmental awareness, ecotourism awareness and ecotourism perception of tourist guides. *Sustainability*, 15(16), 12616. <https://doi.org/10.3390/su151612616>
- Watson, R. T., & Mathew, S. K. (2021). Capital, systems, and objects. Springer.
- Widiartanto, Wahyudi, F. E., Santoso, R. S. S., & Priyotomo. (2022). The Role of Social Capital in Community Based Ecotourism: A Case of Batang District, Central Java, Indonesia. *Research Horizon*, 2(5), 511–531. <https://doi.org/10.54518/rh.2.5.2022.511-531>
- Wondirad, A. (2019). Does ecotourism contribute to sustainable destination development, or is it just a marketing hoax? Analyzing twenty-five years contested journey of ecotourism through a meta-analysis of tourism journal publications. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(11), 1047-1065. <https://doi.org/10.1080/10941665.2019.1665557>
- Xaba, F., & Adanlawo, E. F. (2024). The potential role of ecotourism in sustainable development: A systematic review. *Journal of Ecohumanism*, 3(4), 3356-3367. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3852>

